

Hartstocht en ondergang: een pleidooi voor de herwaardering van Jeanne Reyneke van Stuwe

VILAN VAN DE LOO

Was Jeanne Reyneke van Stuwe (1874-1957) een man geweest, dan lag haar biografie nu op tafel naast mij. Tel maar op: een oeuvre dat decennialang weerklink vond bij het Nederlandse lezerspubliek, een uitgesproken thematiek en daarbij een interessant leven met *ups and downs*, resulterend in een stabiel huwelijk met een vooraanstaand letterkundige.

Reyneke van Stuwe had veel tegen, allereerst dat zij een vrouw was, die een overwegend vrouwelijk lezerspubliek trok, maar ook dat zij gedurende enkele decennia een grote hoeveelheid titels produceerde, veelal handelend over het societyleven in Den Haag. Mede daardoor leek zij slechts lectuur te produceren, in tegenstelling tot het literaire werk van haar echtgenoot Willem Kloos (1859-1938). Geen wonder dat Wim Tigges in zijn artikel in *Nieuw Letterkundig Magazijn* het ‘alleszins begrijpelijk’ noemt dat aan het oeuvre van Reyneke van Stuwe ‘niet of nauwelijks aandacht’ wordt besteed. Met kennelijke instemming citeert hij Wim Zaal als deze stelt dat de romans ‘hun tijd gehad’ hebben.¹ Tigges wil ‘misschien’ een uitzondering maken voor de roman *Hartstocht* (1899). Daar kom ik later op terug. Eerst dat ene: hebben die romans hun tijd gehad? Ik dacht het niet. In dit artikel wil ik een aanzet geven tot een nadere bestudering van dit oeuvre, in samenhang met het leven van Reyneke van Stuwe.

Groot oeuvre

Gedurende haar leven schreef Jeanne Reyneke van Stuwe een groot aantal romans, novellen en verhalen, een toneelstuk en talloze kleine en grotere artikelen. Een complete bibliografie van haar werk bestaat nog niet. Vermoedelijk werkte ze ook in opdracht van

derden; zo publiceerde ze een boek over het houden van kippen, een opvallende afwijking van haar andere titels.² Ten opzichte van haar werk toonde ze zich pragmatisch, zoals het een zzp’er avant la lettre past. Veel romans bieden oppervlakkig gezien weinig meer dan een meeslepend verhaal, met veel decorbeschrijvingen en een situering in een Haags en/of aristocratisch milieu. Deze werden vooral aan het begin van haar carrière goed verkocht; ze gold als bestsellerauteur, die bovendien gemakkelijk schreef in een typische stijl met veel puntje-puntje-puntje en ietwat melodramatisch in woordkeus. De romans zijn vaak sterker in de psychologische ontwikkeling van de personages dan in de plot. In interviews vertelt Reyneke van Stuwe zich goed voor te bereiden voordat ze gaat schrijven, en dan gaat ze ‘gewoon’ aan het werk. De opvatting dat kunst uit lijden ontstaat, deelde zij kennelijk niet.

Wie door de vorm van de societyroman kijkt, treft een onthutsende thematiek aan. Keer op keer schrijft Reyneke van Stuwe een naturalistisch getint ondergangsverhaal, in werking gezet door hartstocht, in de zin van obsessieve seksuele gevoelens, vooral van de man, die een vaak onbeheersbare lust heeft. Juist door het meeslepende van de romans, valt dit thema niet meteen op. Wie een tweede, derde of twintig romans bestudeert, ziet het patroon ontstaan. Het is deze bijzondere thematiek van Reyneke

van Stuwe, in combinatie met haar tijd en haar positie als vrouw en als echtgenote van Kloos, die de noodzaak van een biografische herwaardering afdwingt.

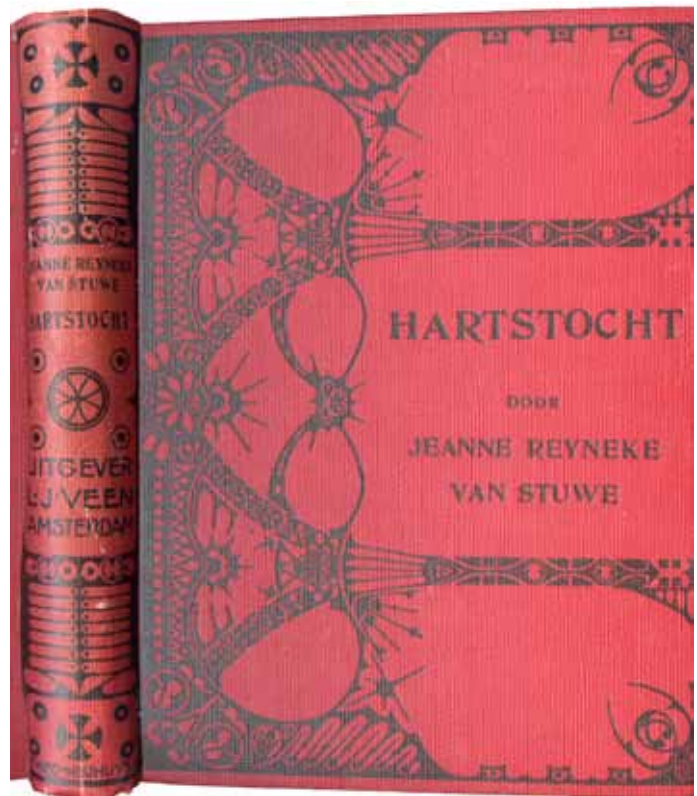
Literaire traditie

De titel van Tigges' artikel *Hartstocht of hyperseksualiteit?* suggereert een keuze aangaande het thema van de roman *Hartstocht*. Die keuze staat in een lange literaire traditie in het oordeel over het boek. Anna de Savornin Lohman schreef bijvoorbeeld: 'Voor mij is het een raadsel hoe een jonge, verloofde vrouw er hare hersenen bij voorkeur mee afmoeit, den zedelijken ondergang af te beelden van een walgelijk, wellustig jongmensch, zooals de hoofdpersoon uit *Hartstocht* dat is. [...] Men mocht, gelijk de ondergeteekende, het boek walgelijk en terugstootend vinden, het met ergernis van zich gooien, omdat het de hand eener vrouw is die zich aldus bezoedelt met het ontleden van zulke vuiligheid, dat belette niet dat men, voor het werk op zichzelf [...] eerbied kan voelen om het talent waarvan dat alles getuigde.'³ De eerbied die De Savornin Lohman voor het talent voelde, was kennelijk niet groot genoeg om tegen dat ene op te kunnen: dat juist een vrouw zo over mannen en mannelijke seksualiteit schreef. Wat was dat voor vrouw?

In *Hartstocht* voert Reyneke van Stuwe de jurist Felix van Weert van Oldenhagen op, die in toenemende mate uiting wil geven aan zijn seksuele gevoelens. Fysieke hartstocht dus, die bij een gebrek aan zelfbeheersing noodlottig kan zijn. Tegenover de fysieke hartstocht staat de geestelijke, spirituele hartstocht, die de mens juist kan verheffen. Reyneke van Stuwe kende die geestelijke hartstocht uit eigen ervaring, zoals ze in 1899 aan haar verloofde Willem Kloos schreef:

O ik geloof, dat men mij voor heel koel en onverschillig houdt, en in mijn uiterlijk leven ben ik dat ook; ik begrijp soms niet, hoe alles zóó langs me heen kan gaan... maar 't eigenlijk ik van mijn diep innerlijk bestaan, is geloof ik, heel hartstochtelijk, héél gevoelig en voor indrukken vatbaar...⁴

De sociale problemen waarin de fysieke hartstocht kon resulteren, moet Reyneke van Stuwe met eigen

Omslag van Jeanne Reyneke van Stuwe, *Hartstocht* (1899). Veel romans verschenen bij Veen, fraai vormgegeven in een herkenbare stijl. Collectie auteur.

ogen gezien hebben. Als jonge vrouw woonde zij met haar ouders in de militaire stad Breda, waar, grotendeels als gevolg van de populatie op de Koninklijke Militaire Academie (KMA), een veelheid aan bordelen te vinden was.⁵ Tegen dit 'noodzakelijk kwaad', zoals de prostitutie destijds betiteld werd, kwam geleidelijk verzet uit verscheidene kringen. Opvallend was de inzet van de zogeheten Middernachtzending, een aan het einde van de negentiende eeuw snelgroeiende beweging van christelijke mannen die zich onder meer posteerden voor bordeeldeuren om klanten tegen te houden. Hun nadruk op het belang van zelfbeheersing klonk ook door in de opvoeding van christelijke meisjes uit de hogere standen. De Middernachtzending richtte zich eveneens op het met prostitutie samenhangende kwaad van alcoholisme (wanneer vader zijn inkomen verdrook, prostitueerde moeder zich om eten voor de kinderen te kunnen kopen) en de voortwoekerende symptomen van geslachtsziekten. Het enige dat prostitutie voorkwam, was beheersing van seksuele verlangens. Zelfbeheersing.

In het atelier van Antoon van Welie, 1947. Zij lijkt er plezier in te hebben. Hij poseert. Uit: J. Kloos-Reyneke van Stuwe, *Het menselijke beeld van Willem Kloos*. Lochem, 1947. Collectie auteur.

Wie zich niet kan of wil beheersen, gaat ten onder. Genezing van gonorroe of syfilis was nog onmogelijk, dus wie besmet was, stond een lange lijdensweg te wachten. Raakte een getrouwd man besmet en zweeg hij over zijn bezoeken aan het bordeel met het oog op de huiselijke vrede, dan besmette hij ook zijn echtgenote. Zoals het in het leven ging, zo ging het min of meer in de romans van Reyneke van Stuwe: de noodlottige ondergang van een man, zedelijk en moreel of fysiek, anderen meeslepend in zijn val. Haar werk gaat over de 'Liefde der dagelijksche realiteit', betoogde Frans Netscher in een analyse van verschillende romans van haar hand: 'Zij teekent de passie van mensen van vlees en bloed, zooals ze door de Natuur in den vorm van geslachtsdrang in

Het echtpaar in 1919. Uit: J. Kloos-Reyneke van Stuwe, *Het menselijke beeld van Willem Kloos*. Lochem, 1947. Collectie auteur.

de mensen is gelegd, de begeerte van het bezit der lichamen, de Lijfsliefde.' Dat leidt tot ellende:

Voor deze artieste is de Godin der Liefde geen macht, die vruchtbaar maakt, het leven helpt continueeren en levenslust wekt, maar een macht, die vernietigt, verteert, het leven afsnijdt en den levenslust doodt. Haar Amor is in het zwart gekleed, heeft beulskleeren aan, en de adelaar van het Noodlot zweeft boven haar hoofd. Overal waar zij tusschen twee mensen treedt, sticht zij ongeluk. Zelfmoord komt in haar vervolg. Tragiek gaat van haar uit. Zij is de ontbindende en vernietigende macht op aarde. Haar Liefdegodin is een 'Amor destructivus'.⁶

Een dergelijke destructieve liefdeskracht verwachten weinig mensen in ‘damesromans’. Bij Reyneke van Stuwe is deze keer op keer aanwezig, vooral inwerkend op mannen. Een mooi voorbeeld is de roman *Het Kind* (1901), die later verscheen dan *De liefde is de meeste* (zr. jr.), handelend in aristocratische Haagse kringen.⁷ Hierin is de onschuldige Dolphy van der Marck verliefd op de oudere Max van Zuylichem. Zij is opgevoed in een sfeer die Reyneke van Stuwe ‘gevoelsbeschaving’ noemt.⁸ Hij heeft een leven geleid vol onmatigheid wat drank en vrouwen betreft; het ongeremd uitleven van zijn seksuele verlangens heeft hem moreel vernietigd. Na een afwijzing van een getrouwde vrouw besluit hij een echtgenote te zoeken die even rijk als kneedbaar is. Dolphy brengt hij geleidelijk onder zijn invloed zodat zij besluit zijn geluk boven het hare te stellen, hoe hij zich ook zal gedragen. De roman eindigt met haar toezegging om hun bruiloft te laten vervroegen. De lezer/es weet dan dat zij bitter ongelukkig zal zijn, en in haar ongeluk haar familie zal meeslepen.⁹

Huwelijk

Hartstocht verscheen in de verlovingsperiode van Jeanne Reyneke van Stuwe en Willem Kloos. Na een korte correspondentie kwam het tot een eerste ontmoeting begin april 1899. Tijdens dat samenzijn vroeg Kloos haar ten huwelijk en Reyneke van Stuwe stemde toe. Wegens uiteenlopende woonplaatsen – hij in Bussum, zij in Den Haag – ontstond een correspondentie. Binnen enkele maanden las de nieuwbakken verloofde hoe zijn aanstaande over zelfbeheersing van fysieke hartstocht dacht. Kloos kwam er herhaaldelijk op terug in zijn brieven, direct en indirect. Op 26 april 1899 schreef hij: ‘Ik ben heelemaal niet bruut of een geweldenaar, zooals zooveel mannen zijn, en waar jij, geloof ik, het land aan hebt, en toch ben ik sterk en inwendig-hartstochtelijk.’¹⁰ Daarna kwalificeerde hij zichzelf als ‘gevoeliger en teer-begrijpender dan de meeste mannen zijn’, waardoor hij juist goed bij haar paste.¹¹ Op 15 juni 1899 meende hij dat zij ‘een beetje antipathie tegen den omgang met een man’ bezat (vermoedelijk bedoelde Kloos daarmee een fysieke omgang) omdat de meeste mannen ‘betrekkelijk-grove potentaten’ waren. Hij stelde haar gerust met: ‘Maar nu ben ik door

Bruidspaar, 4 januari 1900. Uit: J. Kloos-Reyneke van Stuwe, *Het menselijke beeld van Willem Kloos*. Lochem, 1947. Collectie auteur.

mijn bijzonder temperament juist zóó, dat de antipathie voor een man, die jij soms hebt, heelemaal kan verdwijnen en ‘t ook zál, als je mij maar beter kent.’¹² Op deze wijze besprak Kloos hun toekomstige seksuele verhouding: zo voorzichtig mogelijk, met het oog op de verloofde die in haar romans duidelijk genoeg was geweest. Tijdens de spaarzame ontmoetingen bleek de praktijk: Kloos hield meer van kussen dan Reyneke van Stuwe. Op 5 juli 1899 schreef hij:

O, ik wou, dat ik bij je was, ik zou je aanzien, je lief-suggereerend met zachte oogen, mijn handen zacht houdend aan weerskanten van je hoofd, dan zou je wel begrijpen, dat mijn liefde voor jou niet is zoo’n gewone mannenliefde van begeering en uiterlijkheid, maar dat, diep-in, mijn menselijke ziel de jouwe liefheeft, en dat zoo’n liefde een liefde is, die nooit verdwijnt. Ik kus je dolgraag, dat

Omslag van Jeanne Reyneke van Stuwe, *Het menselijke beeld van Willem Kloos*. Lochem, 1947. Collectie auteur.

weet je wel, maar toch zeg ik niet, dat ik je liefheb omdat ik je graag kus, zooals, geloof ik, bij de meeste mannen wel het geval zal zijn, neen: ik kus je graag, omdat ik je zoo liefheb, diep-in-echt en onvergankelijk-waarachtig, met alles van binnen en van buiten liefheb, en je zoo lief zal hebben tot aan den laatsten dag van mijn bestaan.¹³

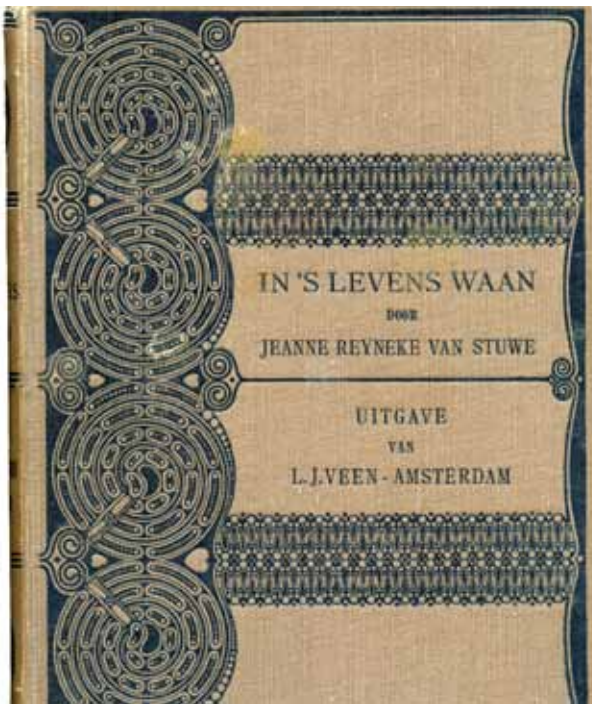
Dat had zij dus van hem als echtgenoot te verwachten: een zielsliefde. Geen begeering in de praktijk, al voelde hij die misschien wel. Mogelijk zou mede daardoor het huwelijk kinderloos blijven.

De *Liefdesbrieven* verschenen in 1927, bezorgd door het echtpaar zelf. In welke mate ze achteraf geredigeerd zijn, is niet meer vast te stellen. Boeiend zijn ze zeker, in gelijke mate door wat er staat en door wat erin ontbreekt. Ten tijde van de kennismaking – uit die periode dateren de brieven – was Kloos nog maar net ontslagen uit een psychiatrische inrichting; recentelijk had hij een romantische afwijzing van Lucie Broedelet moeten incasseren. Daarover schrijft hij geen woord. Evenmin uit hij zich over zijn alco-

holistische en anderszins problematische verleden. Hij is verliefd en speculeert vooral op een aangename toekomst waarin beiden elkaar zullen steunen en liefhebben. De fysieke kant van het liefhebben blijft min of meer beperkt tot het onderwerp kussen; dat is al moeilijk genoeg. Verliefd dagdromen over mogelijke kinderen ontbreekt in de brieven.

Op haar beurt schrijft Reyneke van Stuwe nauwelijks over haar verleden, behoudens een aantal veelzeggende korte opmerkingen die op depressies en zelfmoordneigingen duiden. Over eventuele romantische ervaringen zwijgt ze. Het is overigens verbazingwekkend dat zij als jonge aristocratische vrouw meteen Kloos' huwelijksaanzoek accepteerde, omdat ze gezien de maritale wetten na het huwelijk geheel onder het gezag van haar echtgenoot zou staan. Ze had voorafgaande aan hun eerste ontmoeting uit de kranten het een en ander kunnen lezen over de levenswandel van de roemruchte dichter, maar bij de ontmoeting is ze waarschijnlijk *star struck* geweest. Een huwelijksaanzoek accepteren is evenwel iets anders dan daadwerkelijk trouwen; de eerste tijd blijft hun voorgenomen verbintenis alleen in zeer kleine kring bekend. Mogelijk hielden beide partijen een slag om de arm. Uit de brieven komt een beeld naar voren van een pragmatische vrouw, die duidelijk maakt hoe ze het wil hebben en die bereid is hard te werken. Zo gaat ze het boek *Walden* van Henry David Thoreau vertalen, zodat Kloos, met het honorarium van tweehonderd gulden, naar haar stad kan verhuizen. Hij kan of wil dat geld kennelijk niet zelf verdienen en heeft het nodig: 'Ik moet natuurlijk rekenen te op mijn verhuiskosten van Bussum naar Den Haag voor mijn heelen inboedel; ze. wat nieuwe kleren en wat onderkleeren.'¹⁴

Waar beiden steeds weer over schrijven, is het toekomstideaal van een rustig en liefdevol leven, waarin ze kunnen werken. Zo zou het ook gebeuren, in een huwelijk van 38 jaar lang, durend tot de dood van Kloos. Hij kon op haar rekenen, ook in financieel opzicht. Vrijwel jaarlijks publiceerde Reyneke van Stuwe een roman die goed verkocht en niet zelden herdrukt werd. Terwijl zij doorwerkte en zich via haar romans mengde in menig maatschappelijk debat, genoot hij van de toenemende adoratie in Nederland. Tijdens zijn huwelijk werd hij vier keer voorgedragen voor de Nobelprijs voor literatuur. In

Omslag van Jeanne Reyneke van Stuwe, *In 's Levens waan* (z.jr.). Collectie auteur.

1935 ontving hij een eredoctoraat van de universiteit van Amsterdam. Zo ging de aandacht in toenemende mate uit naar Kloos. Reyneke van Stuwe verdween met haar werk naar de achtergrond. Door de jaren heen verschenen interviews met het echtpaar, waarin zij vooral beschreven werd als de adorerende echtgenote van Kloos, 'zijn moedige bewonderende vrouw', zoals Annie Salomons schreef.¹⁵

Dat beeld bestaat tot op de dag van vandaag. De Kloos-biografieën reduceren Jeanne Reyneke van Stuwe veelal tot vrouw-van, onzichtbaar als de roman-ciëre en journaliste die zij ook is geweest.¹⁶ Mede daardoor, en door het dedain van het soort dat De Savornin Lohman tentoonspreidde, kunnen er artikelen en boeken verschijnen die haar leven als letterkundige veronachtzamen en het bestaansrecht van haar romans in twijfel trekken met als grootste compliment dat haar oeuvre niet 'helemaal verwaarloosbaar is'.¹⁷

Afkeer

In het oeuvre van Reyneke van Stuwe is de positieve beschouwing van fysieke hartstocht van de man schaars tot afwezig. Dat is een constante, in een tijds-

periode van bijna een halve eeuw waarin de maatschappelijke vrijheid van vrouwen uit de midden- en hogere klasse toenam. Voor deze vrouwen bleef zelfbeheersing de ware toetssteen van beschaving, en dat veronderstelde een aanwezigheid van gevoelens die beheerst moesten worden. Enkele voorbeelden.

In *Liefde's Schijn* (1912) beschrijft ze het huwelijk de Haagse societyfiguur Rolf Elst van Velzen: 'een expressief, scherp-geteekend gezicht, met een elastisch-recht figuur'.¹⁸ Zijn huwelijk met de introverte Constance is slecht door zijn aanhoudend overspel: 'Hij redeneerde niet, hij dacht niet na, hij deed eenvoudig', waarmee Reyneke van Stuwe het gebrek aan moreel besef tekent. Hij kan het niet helpen, lijkt het, want hij heeft een 'te levenskrachtig temperament'.¹⁹ Uiteindelijk kiest hij toch weer voor Constance. De echtgenote weet: 'Zij had hem terug-gewonnen... maar hoe... Hij was de hare weer... maar voor hoe lang, voor hoelang...'²⁰ Een happy ending op het oog – man en vrouw herenigd – maar degenen die de roman lezen, weten: het is wachten op nieuwe, diepere ellende in dit huwelijk.

Nog een voorbeeld. In het verhaal 'Liefdeswaan' uit de bundel *De Biecht* (1914) voert Reyneke van Stuwe een situatie op die het belang van zelfbeheersing toont. Madelon zal na twee jaar haar echtgenoot Jacques terugzien. Zij is wegens gezondheidsredenen eerder dan hij uit Indië teruggekeerd naar Den Haag. In deze periode hebben beiden elkaar erotische brieven gestuurd, die de hartstocht voedden:

Zij sloot de oogen; zij voelde zich bij hem, zoo innig, zoo dicht, dat zij sidderde. Zij zat en wachtte... wachtte, totdat hij komen zou, en haar omvangen met zijn krachtigen arm... wachtte, totdat zijn mond haar zou kussen met dringende, heftige zoenen, zooals hij het altijd deed... wachtte, totdat zij wegzinken zou, in een warme, lange bedwelling, waarin zijn stem en zijn kus haar bracht... waaruit zijn stem en zijn kus haar zou wekken...²¹

Madelon kan haar verlangen nauwelijks bedwingen, maar zij doet het. Wanneer Jacques eindelijk arriveert en haar kust, beseft ze dat de hartstocht voortkwam uit haar fantasie, uit de verbeeldingswereld die ze met de brieven in het leven had geroepen: 'Dit was de man niet, die in haar verbeelding geleefd had...

maar een andere... een, dien zij nooit had gekend...'²²

Reyneke van Stuwe beschrijft pijnlijk-precies hoe diep daardoor de verwijdering tussen de echtelieden wordt. Hij merkt niets. Zij kan van afschuw nauwelijks zijn aanraking verdragen. Wanneer de avond nadert, weet zij wat haar te wachten staat:

- Ga je nu mee naar boven?...

- Ja, knikte, zij, sprakeloos.

- Kom dan, kom... O, jou... Even keek hij haar aan, en zij huiverde van sidderenden angst.

Maar zij sloot haar oogen, opdat hij de uitdrukking daarin niet zou zien...

Hij liep, met een gemakkelijke van beweging, alsof hij zich hier al geheel thuis voelde, naar de gang, om de voordeur te sluiten, en het gas uit te doen.

En zij, in dit éene oogenblik van nog zichzelf zijn, kneep de handen tot vaste vuisten samen, en smeekte zich toe, in hartstochtelijken drang: o, laat hij 't toch nooit merken... dat 'k me zoo vreemd tegen 'm voel... laat hij 't toch nooit merken... dat 'k... bang voor 'm ben... O, laat hij 't toch nooit merken...²³

Zo is zij dus tot slachtoffer geworden van deze fysieke hartstocht. Er is angst, afkeer en eenzaamheid.

Onbespreekbaar en onverdraaglijk. Reyneke van Stuwe schrijft veelzeggend: 'in dit éene oogenblik van nog zichzelf zijn'. De scène laat zich niet anders lezen dan de laatste momenten voor een neergang, grenzend aan ondergang, omdat zij weer van haar echtgenoot moet zijn.

Als laatste voorbeeld het verhaal 'Trouwdag' uit de bundel *In 's Levens waan* (zr. jr). De openingsscène zet de toon. Harry loopt na een bezoek aan zijn verloofde Annie terug naar huis, in gedachten. De dag van het huwelijk is bepaald, maar blij is hij niet: 'Hij zag onbewust naar de boomen, die wezen naar wolk-zwarte lucht, naar 't water, dat daar verborgen te liggen scheen, onder het zwart-befloerd vlak, naar de doodsdonkere, doodskoude huizen, die statig stonden in 't vage licht...'²⁴ Het is de beschrijving van een graf, maar Harry ziet het niet. Hij denkt aan zijn verloofde die minder enthousiast was dan hij verwachtte: 'Hij had haar willen ontzien, zijn hartstocht bedwongen, haar langzaam willen wennen

aan de uitingen van zijn liefde... Maar altijd nog, als hij haar krachtig omhelsde, voelde hij haar sidderen in zijn armen, alsof ze zich los-rukken wou en niet kòn... Wat was dat toch?'²⁵ Die vraag blijft open.

Gesprekken losten niets op, geduld evenmin, de verloving beëindigen wilde hij niet en de fysieke liefde forceren, wat kennelijk een acceptabele keuze was voor een man in zijn positie, evenmin: 'zijn gansche gemoed kwam er tegen in opstand, dat hij door kracht verkrijgen moest, wat een vrouw, die liefhad, in zalige zwakheid hem geven zou...'²⁶ Dat pleit voor Harry, want pas zo'n honderd jaar later, in 1991, werd verkrachting binnen het huwelijk door de wet erkend als strafbaar feit. Een laatste gesprek helpt evenmin, merkt Harry, want Annie verzekert hem evenveel van hem te houden als hij van haar. Na dit gesprek verandert er toch iets: 'En eindelijk aarzelend, maar o, zoo teeder, kwam zij hem zelf haar kussen brengen.'²⁷ Het huwelijk gaat dus door. Maar wanneer het pasgetrouwde paar afscheid neemt van de familie om op huwelijksreis te gaan, ontdekt Harry hoe het zal zijn tussen hem en zijn bruid:

Hij voerde haar met zachte dwang naar 't rijtuig mee, dat lang reeds te wachten stond en stak de hand uit, om haar bij 't in-gaan te helpen... Zij vatte die niet, – en duidelijk merkte hij zelfs een beweging, alsof ze terug-deinzen wou... En toen hij, getroffen door een angstig-vreemd voorgevoel, zijn hoofd naar het hare boog, zag zij hem aan met een doodsfellen angst in haar blik... Hij voelde zijn gezicht verstrakken; het warme bloed stroomde weg uit zijn hoofd en liet het leeg en ijskoud.²⁸

Beperking

In het korte bestek van dit artikel ben ik alleen ingegaan op de betekenis van hartstocht als deelantwoord op de vraag die Wim Tigges stelde: hartstocht of hyperseksualiteit? Hartstocht in de zin van seksuele hartstocht leidt tot neergang van de mens, waarbij de man faalt zich te beheersen en de vrouw daardoor meesleurt. Het thema keert herhaaldelijk terug in de romans van Reyneke van Stuwe die, zoals eerder gezegd, gedurende bijna een halve eeuw verschenen. Die tijdsduur, de hoeveelheid romans, haar trouwe lezerspubliek en de manier waarop Reyneke

van Stuwe zich over de hartstocht uitspreekt, wijzen op het innemen van een belangrijke positie in het maatschappelijke en literaire landschap.

Met deze vaststelling is een bescheiden zaklamplichtje geworpen op het werk van Reyneke van Stuwe. Lezing en analyse van haar romans in de maatschappelijke en literaire context zullen meer inzicht bieden in wat deze auteur destijds te zeggen had en nog steeds heeft. Er blijft nog veel te onderzoeken over, voordat een volwaardige biografie geschreven zou kunnen worden, zoals haar bijdrage aan de totstandkoming van de mythe Kloos, de samenwerking met haar zuster Jacqueline Reyneke van Stuwe, de literaire recensies waarmee ze nieuwe titels in Nederland introduceerde en haar werk achter de schermen van *De Nieuwe Gids*, het tijdschrift van Kloos, waardoor ze in contact stond met belangrijke letterkundigen. Overall trad ze op zoals ze zich al in de *Liefdesbrieven* laat kennen: sturend, hardwerkend en veelal overtuigd van haar eigen gelijk, al pakte dat niet altijd even gelukkig uit. Haar oeuvre, inclusief en vooral haar romans, in combinatie met haar huwelijk met Kloos en de tijd waarin zij leefde, maakt Jeanne Reyneke van Stuwe tot een van de interessantste vrouwelijke letterkundigen in de Nederlandse literatuurgeschiedenis.

Noten

- 1 Wim Tigges, 'Hartstocht of hyperseksualiteit? Een Haagse roman van Jeanne Reyneke van Stuwe.' In: *Nieuw Letterkundig Magazijn*. Jaargang 33 (2015), p. 14-20.
- 2 Jeanne Reyneke van Stuwe, *Een kippenpraatje. Eenvoudige handleiding voor het houden van kippen*. Rotterdam: N. V. A. J. Ten Hope's Handel-Maatschappij, z.r. jr.
- 3 Geciteerd in Tigges 2015, p. 15.
- 4 *Liefdesbrieven gewisseld tusschen Willem Kloos en Jeanne Reyneke van Stuwe van juni 1898 tot 7 september 1899*. 's-Gravenhage, 1927, p.16.
- 5 Petra Groen en Wim Klinkert (red.), *Studeren in uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie 1828-2003*. Den Haag, 2003, p. 116-118.
- 6 Frans Netscher, *Jeanne Reyneke van Stuwe. Onze Letterkundigen*. Vierde aflevering Amsterdam, [1903], p.3.
- 7 Jeanne Reyneke van Stuwe, *De liefde is de meeste*. (Geheel herziene en verbeterde tweede druk van 'Het Kind') Amsterdam, [zr jr.]. *Het Kind* dateert uit 1901.
- 8 Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe, *Gevoelsbeschaving. Handboek voor huis en gezelschapsleven*. Rotterdam, 1927.
- 9 De beschrijving van Dolphy lijkt een case study te zijn uit het baanbrekende boek *Als hij maar gelukkig is (Women who love too much)* van de Amerikaanse psychotherapeute Robin Norwood uit 1985.
- 10 *Liefdesbrieven*, p. 105.
- 11 *Liefdesbrieven*, p. 182. Ongedateerde brief.
- 12 *Liefdesbrieven*, p. 209.
- 13 *Liefdesbrieven*, p. 348.
- 14 *Liefdesbrieven*, p. 297, 27 juni 1899.
- 15 F. J. Oerlemans, *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)*. UVA Faculty of Humanities, 2013, p. 286. De noot verwijst naar Annie Salomons, *Herinneringen uit de oude tijd aan schrijvers die ik persoonlijk heb gekend*. Voorzien van aantekeningen en bezorgd door Harry G. M. Prick. Amsterdam, 1984.
- 16 Bart Slijper, *In dit gevreesd gemis. Het leven van Willem Kloos*. Amsterdam, 2012. Peter Janzen en Frans Oerlemans, *O God, waarom schijnt de zon nog! Willem Kloos 1859-1938*. Nijmegen, 2017.
- 17 Zaal 1974, 112, geciteerd in Tigges 2015, p. 20.
- 18 Jeanne Reyneke van Stuwe, *Liefdes Schijn*, Amsterdam, 1912, p. 6.
- 19 *Liefdes Schijn*, p. 84 en p. 123.
- 20 *Liefdes Schijn*, p. 228.
- 21 Jeanne Reyneke van Stuwe, 'Liefdeswaan'. In: *De Biecht*. Amsterdam, 1914, p.14.
- 22 'Liefdeswaan', p. 51.
- 23 'Liefdeswaan', p. 61-62.
- 24 Jeanne Reyneke van Stuwe, 'Trouw dag'. In: *In 's Levens waan*, z.r. jr., p. 1.
- 25 'Trouw dag', p. 2.
- 26 'Trouw dag', p. 6.
- 27 'Trouw dag', p. 16.
- 28 'Trouw dag', p. 19.